

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

(повна найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології та соціальної роботи

(повна найменування інституту/факультету)

Кафедра клінічної психології

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

на здобуття ступення вищої освіти «магістр»

на тему: **«Соціально-психологічна робота в адаптації і соціалізації «дітей Сонця» (на прикладі реабілітаційного центру Яноша Корчика м.Одеса)**
Socio-psychological work in adaptation and socialization "Children of the Sun" (on the example of the rehabilitation center Y.Korchak in Odessa)

Виконала: студентка денної форми навчання спеціальності 231 «Соціальна робота»

Рибакова Юлія Дмитрівна

Керівник к. психол. н, доцент Данілова О.С.

Рецензент директор Центра соціально-психологічної реабілітації служби у справах дітей Тарутинської районної державної адміністрації Ружицька Н.В

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ _____ від _____ 2018 р.

Захищено на засіданні ЕК № _____

протокол № __ від _____ 2018р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

В.о Завідувача кафедри

Голова ЕК

_____ Піщевська Е.В.

(підпис)

_____ Чернецька Ю.І.

(підпис)

Одеса – 2018

Анотація

Магістерська робота написана в рамках історичної психології з проведенням емпіричного дослідження. Вивчено опосередкований образ сім'ї через текст художньої літератури і християнського аспекту (проаналізовано богословську літературу) та безпосередній образ сім'ї дітей-сонця. Проведено емпіричне дослідження серед вихованців реабілітаційного центру соціально-психологічної реабілітації дітей служби у справах дітей Тарутинської районної державної адміністрації та їх сімей. Застосовані етичні методи і методики. Виявлена соціальна перцепція опосередкованого і безпосереднього образу сім'ї у вихованців центрів. Розроблені відповідні рекомендації для соціальних працівників та психологів.

Ключові слова: *соціальна перцепція, образ сім'ї, генезис, опосередковане сприйняття, безпосереднє сприйняття, історична психологія, Діти – Сонця.*

Annotation

Master's work is written in the fields of psychological psychology with the implication of empirical research. The study of the medieval context of the family is based on the text of the archetypal literature and the psychological aspects (pseudo-analysis of the theological literature) and the unpopular aspects of the children of the sun family. An empirical study of the pupils of the rehabilitation center for social and psychological rehabilitation of children of the Taravino district state administration's children's service and their families was carried out. Applied ethical methods and techniques. The social perception of the mediated and unpopular family in the pupils of the centers was revealed. Appropriate recommendations for social workers and psychologists are available.

Keywords: *social perception, family planning, genesis, mediation, spontaneity, spatial psychology, children - the Sun.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІ І ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ СПРИЙНЯТТЯ ОБРАЗУ СІМ'Ї ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАЦЬ ВІТЧИЗНЯНИХ І ЗАРУБІЖНИХ АВТОРІВ	6
1.1. Філософсько - соціальний аспект образу сім'ї в культурно - історичному генезисі	6
1.2. Соціальна перцепція образу сім'ї через призму історичної психології..	10
1.3. Образ сім'ї через призму літературних творів українських авторів	15
1.4. Образ сім'ї через призму християнського аспекту	20
Висновок до першого розділу	25
РОЗДІЛ ІІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІТЕЙ З СИНДРОМОМ ДАУНА	27
2.1. Діти –сонця або Синдром Дауна	27
2.2. Соціально-психологічні особливості дітей з синдромом Дауна	28
2.3. Адаптація дітей-сонця у сучасному соціумі.	34
2.4. Психо-соціальна робота та реабілітація дітей –сонця в центрі Януша Корчика	39
Висновок до другого розділу	43
РОЗДІЛ ІІІ. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ .СОЦІАЛЬНА- ПЕРЦЕПЦІЯ ОБРАЗУ СІМ'Ї У ДІТЕЙ –СОНЦЯ.....	45
3.1. Організація дослідження. Опис методик дослідження	45
3.2. Аналіз результатів дослідження та рекомендації	49
Висновок до третього розділу	73
ВИСНОВОК	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	79

ВСТУП

Актуальність дослідження. Повноцінний розвиток дитини як невід'ємне право людини і одна з найважливіших завдань освіти на сучасному етапі вимагає пошуку найбільш ефективних шляхів досягнення цієї мети. Захист прав людини, на охорону і зміцнення здоров'я, на вільний розвиток відповідно до індивідуальних можливостей стає сферою діяльності, в якій тісно переплітаються інтереси різних фахівців: різних соціальних інститутів, всього суспільства в цілому.

Проблеми сім'ї, яка має дитину з відхиленнями у розвитку, проявляються в різних сферах її життя. В історії розвитку людства взаємини сім'ї та суспільства пройшли шлях від диктату соціуму, що зобов'язує позбавлятися від неповноцінних немовлят, до розуміння необхідності надання допомоги і підтримки таких родин. Слід зазначити, що ситуація проблемності виникає в сім'ї з моменту народження в ній дитини з психофізичними вадами та проявляється як відношення соціуму до дефекту .

У зв'язку з позитивними тенденціями в суспільстві, які окреслилися в останні роки по відношенню до осіб з відхиленнями у розвитку, з'явилися роботи таких вчених як: П.Ланслетт, С.Л. Рубінштейна, С.В. Голод, М.Ю. Арутюнян, А.Р. Вишневський, Д. Андреева, В. Казначеев, О. Кононко, В. Слюсаренко, А.Фурман, І. Вечканова, О.С. Газманом. В яких розглядаються необхідність активного вивчення проблем сім'ї, яка виховує дитину з відхиленнями у розвитку . В психологічних дослідженнях поняття «образа сім'ї» представлені роботах А.В. Антонов, В.А. Борисов, В.М.Медков.

Сім'я є основним, природним середовищем, в якій живе і розвивається дитина. Тому при роботі з дітьми, які мають порушення розвитку, фахівці все більше повинні спиратися на сімейно-орієнтовану модель допомоги, вибудовувати продуктивні партнерські відносини з сім'єю, домагаючись співробітництва, розуміння батьками суті відбуваються з дитиною змін,

сприяти вирішенню виникаючих проблем. Саме в цьому випадку корекційна робота з дитиною буде ефективна, її результати будуть найбільш значні і стійкі.

Соціальна підтримка дитини з синдромом Дауна - це цілий комплекс проблем, пов'язаних з його виживанням, лікуванням, освітою, соціальною адаптацією та інтеграцією в суспільстві. У цивілізованих країнах всі діти з синдромом Дауна виховуються в сім'ях, а не в спеціальних установах поза домом. Багато з них відвідують звичайні дитячі сади і школи, де вчаться читати і писати. Перебуваючи серед типово розвинених однолітків, особлива дитина отримує приклади нормального, відповідного віку поведінки. Необхідна система спеціально організованих реабілітаційних заходів. Практичне дослідження батьків, які виховують дітей-сонця виявило необхідність розробки адресної програми психологічної допомоги як складової частини психолого-педагогічного супроводу сім'ї.

Об'єкт дослідження. Соціалізація-адаптація дітей –сонця .

Предмет дослідження. Соціально-психологічна робота в адаптації і соціалізації дітей-сонця (на прикладі реабілітаційного центру Яноша Корчика м .Одеса)

Мета дослідження – виявити і дослідити образ сім'ї для успішної адаптації вихованців реабілітаційного центру в сучасному суспільстві.

Завдання дослідження:

1. Дослідити теоретико-методологічний аспект проблеми через призму сучасної та зарубіжної літератури;
2. Розкрити соціальну перцепцію образу сім'ї через призму історичної психології;
3. Проаналізувати образ сім'ї через призму літературних творів українських авторів;
4. Визначити соціально –психологічні особливості дітей з синдромом Дауна;
5. Провести емпіричне дослідження серед вихованців центрів.

Методи дослідження: метод герменевтики, метод контент-аналізу. узагальнення і синтезу, метод інтроспекції, метод психолого – історичної реконструкції, біографічний аналіз, метод інтерв'ю, спостереження, експертна оцінка, методи графічної обробки даних, якісно-кількісної обробки та інтерпретації даних. Методики: проєктивний тест «Малюнок сім'ї» (Л. Корман), малюнкова методика «Будинок - Дерево - Людина» (Дж. Бак), «Незакінчене речення».

Апробація. Підсумки дипломної роботи ,окремі аспекти та одержані узагальнення і висновки були оприлюднені на одній науково-практичній конференціях: XII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні дослідження в соціальній сфері» 19 листопада 2018 м.Одеса. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні інновації у сфері педагогіки та психології»Таврійського Національного Університету імені.В.І.Вернадського (30 листопада -1 грудня 2018 м.Київ).

ВИСНОВОК

В результаті проведеного дослідження ми сформулювали і виконали поставлені перед нами завдання.

Вивчивши та проаналізувавши теоретико - методологічний аспекти даної проблеми було виявлено, що образ сім'ї та соціальна перцепція образу сім'ї серед дітей-сонця вивчена недостатньо.

«Соціальна перцепція» реципієнтів формує образи-уявлення про себе, свою сім'ю, які мають свої особливості. Образ існує на рівні почуттів, тобто відчуття, сприйняття, уявлення і на рівні мислення.

Під образом сім'ї ми розуміємо симбіоз уявлень дитини про нормативну сім'ю та почерпнутих з власного досвіду знань і відчуттів про неї. Образ сім'ї починає формуватися з перших років життя людини. На кожному етапі психічного розвитку існує свій особливий образ сім'ї. При цьому на різних щаблях онтогенезу у дитини може бути як два образи сім'ї: «свій» і «ідеальний», так і один – узагальнений образ сім'ї.

Проаналізувавши образ сім'ї через призму літературних творів українських авторів ми з'ясували, що образ сім'ї є одним з провідних тем літературних творів.

Літературні твори мають сильний вплив на дітей, вони свідомо і цілеспрямовано направляють хід думок і спонукають до наслідування. До певного віку діти сприймають їх зміст як реальне життя, відгукуючись на зображені в ній події так само, як і на ті, які відбуваються навколо нас. Причому, оскільки сюжети та герої літератури, як правило, більш яскраві і різноманітні, ніж навколишній світ дитини, саме вони запам'ятовуються, хвилюють, змінюють людину.

Образи художньої літератури відкривають і пояснюють дитині життя суспільства і природи, світ людських почуттів і взаємин. Вона стає джерелом

знань про сім'ю, в якій головними вважаються любов, повага, взаємодопомога, працьовитість, про взаємини між членами сім'ї, про взаємини поколінь. По мірі накопичення знань діти не тільки переймають з книг сімейні цінності, але і побутові навички. Художня література є незмінним супутником соціалізації підростаючого покоління.

Визначивши поняття образу сім'ї через призму християнського аспекту ми з'ясували, що з прийняттям християнства зміцнювався інститут сім'ї. На зміну язичницькій культурі приходить культура християнська, сім'я стає не просто «осередком суспільства», але і таїнством, в яке вступають два християнина, заявляючи про спільне рішення перед своєю громадою. У сокральних писаннях зображений образ божественної і земної сім'ї, що складається з тріади Бог - отець, Бог-син і Богородиця. Згідно «Домострою» образ сім'ї включав в себе матір, батька та дитину, які дотримувалися Божих заповідей. При цьому Церква і сім'я були пов'язані нерозривно. Мати виступала в образі Богородиці, а батько в образі Христа.

Розкриваючи соціально -психологічні особливості дітей, які виховуються в умовах центра ми можемо стверджувати, що діти –сонця та відрізняються від дітей, які зростають в сім'ї. Поза сім'єю розвиток дитини йде по особливому шляху і у нього формуються специфічні риси характеру, поведінки, особистості, про які часто не можна сказати, вони краще або гірше, ніж у звичайної дитини, вони просто інші - з іншим складом особистості, свідомості і самосвідомості. Тобто виховання дітей поза сім'єю веде до депривації психічного і особистісного розвитку, яке проявляється в деформації базової довіри дітей до світу. Дітям-сонця , властиві процеси загального відставання в психічному розвитку, які охоплюють інтелектуальну, вольову, емоційну сферу життєдіяльності.

Значна частина дітей з синдром дауна , проживає в спеціалізованих центрах. Тривале перебування в штучно благополучних умовах центру , їх відносна закритість обмежують соціальні зв'язки дітей, сферу реалізації

засвоєних ними соціальних норм і соціального досвіду, ведуть до гострого дефіциту соціалізації.

Зарубіжний досвід роботи з дітьми-сонця , ряду розвинених країн свідчить про поступову відмову від утримання дітей у спеціальних установах та орієнтацію на формування сімейних форм влаштування дітей, що найкращим чином враховує необхідні умови життя і виховання дитини.

В практичній частині магістерської роботи було проведене емпіричне дослідження серед вихованців центру, яке дозволило зробити висновок про те, що сприйняття образу традиційної сім'ї у дітей не достатньо сформоване та спотворене, що не сприяє освоєнню ними соціальних ролей та може призвести до заперечення соціального інституту сім'ї.

Образ реальної сім'ї – частіше це емоційно негативно забарвлені образи, взяті з минулого досвіду, де батьки – це образ ворога, тирана, при цьому діти не можуть адекватно трансформувати образ родини. Образ ідеальної сім'ї – до якої дитина прагне і про яку мріє.

У дітей-сонця , які зростають в дитячому центрі від народження, сприйняття образу традиційної сім'ї диференційоване та спотворене. Діти-сонця не мають образу ідеальної сім'ї, тому що у них відсутній досвід перебування в сім'ї і досвід спілкування з батьками. Образ дорослого не асоціюється у дитини ні з теплом, ні з любов'ю, він не чекає від них подібних проявів. Для них мати і батько персонал .В цьому випадку вплив на них роблять тільки оточуючі люди: вихователі, діти і так далі. Більшість таких дітей набувають свої знання про образ сім'ї від вихователя, щось запам'ятовують з книг і телевізора.

Виховання поза сім'єю, негативний досвід життя в батьківській родині ускладнюють побудову дітьми-сонця , в якому відобразилися б елементи психологічного, емоційного благополуччя. Все вище перераховане призводить до зменшення кількості укладених шлюбів, збільшення кількості розлучень, зростання кількості одиноких та неповнолітніх матерів, позашлюбної народжуваності.

Таким чином виховання дітей-сонця порушує природний процес формування особистості та соціалізації індивіда, що обумовлює одну з суспільних проблем - соціальну депривацію дітей-сонця. Умови установи не сприяють засвоєнню соціальних норм, ролей майбутнього чоловіка, дружини, батьків, у вихованців не формується образ традиційної сім'ї. Негативні наслідки сімейного неблагополуччя і виховання в освітніх установах зумовлюють засвоєння і формування спотвореного образу сім'ї.

Виключення чинника впливу сім'ї із загальної системи формування і розвитку особистості дитини різко обмежують можливості засвоєння індивідом соціального досвіду, самовизначення, самоусвідомлення і самореалізації. Обмежені можливості у формуванні сімейних рольових уявлень і батьківських образів для наслідування нерідко провокують соціальну дезадаптацію вихованців центрів .

Вся наша державна система захисту дітей потребує докорінної реформи. Міжнародний досвід вирішення проблеми дітей інвалідів сприятиме швидкому створенню нової системи. Звичайно, не всі Західні форми соціальної адаптації дітей-сонця застосовні в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Caychol., Gunn P., & Siegal M. Counting by Children with Down Syndrome // American Journal on Mental Retardation.- 1991.- Vol. 95.- № 5.- P. 575-583.
2. Craig G. Developmental Psychology. – Washington: BELIZ, 2004. – 993 p.
3. Аристотель. Политика / Аристотель. – М.: Тера, 1983. – 830 с.
4. Аверін С.А. Психологічна структура особистості / С.А. Аверін. – К.: ЛГУ, 2001. – 190 с.
5. Аверінцев С.С. Християнство: енциклопедичний словник / С.С. Аверінцев. – К.: РАН, 2015. – 939 с.
6. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии / А. Адлер. – М.: Академический проект, 2011. – 240 с.
7. Аксенова Л.И. Социально-педагогическая помощь лицам с ограниченными возможностями // Специальная педагогика / Под ред. Н.М. Назаровой. – М., 2001. – С. 196.
8. Андреева І.М. Соціальна психологія / І.М. Андреева. – К.: АСТ, 2001. – 376 с.
9. Андреева І.М. Соціокультурний аспект трансформації інституту сім'ї та шлюбу / І.М. Андреева, Е.М. Прилепко. – К.: АСТ, 2008. – 313 с.
10. Асоціації Даун Синдром [Електроний ресурс].-Режим доступу: // <http://downsyndrome.org.ua>
11. Афанасьєва А.А. Основи православної культури / А.А. Афанасьєва, А.В. Бородіна. – К.: Моноліт, 2007. – 216 с.
12. Багрянний І.П. Тигрлови / І.П. Багрянний. – К.: Фоліо, 2008. – 283 с.
13. Базыма Б.А. Психология цвета. Теория и практика / Б.А. Базыма. – М.: Речь, 2005. – 208 с.

- 14.Балашов С.А. Зовнішність сучасної сім'ї: соціально – демографічні і етнічні аспекти / С.А. Балашов, Л.І. Савінов. – К.: Консум, 2007. – 144 с.
- 15.Баряева Л.Б., Вечканова И.Г., Загребаева Е.В. Театрализованные игры в коррекционно-развивающей работе с дошкольниками / Под ред. Л.Б. Баряевой, И.Г. Вечкановой. СПб.: КАРО, 2009. – 256 с.
- 16.Белинская Е.П. Социальная психология личности / Е.П. Белинская, О.А. Тихомандрицкая. – М.: Академия, 2009. – 304 с.
- 17.Білявський І.Г. Історична психологія / І.Г. Білявський. – Одеса: ОКФА, 1991. – 252 с.
- 18.Білявський І.Г. Соціальна перцепція: навчальний посібник до спецкурсу / І.Г. Білявський. – Одеса: Астропрінт, 2000. – 116 с.
- 19.Білявський І.Г. Сповідь пасинка століття і трохи історичної психології / І.Г. Білявський. – Одеса: ОКФА, 1997. – 472 с.
- 20.Выготский Л.С. Психология. / Л.С. Выготский. – М.: Тера, 2002. – 511с.
- 21.Гурко Т.А. Теоретичні підходи до вивчення сім'ї / Т.А. Гурко. – К.:РАН, 2010. – 184 с.
- 22.Газман О.С. Педагогіка свободи: шлях у гуманістичну цивілізацію ХХІ століття :навчальний посібник - Нові цінності освіти / О.С.Газман Академвидав,2011.-35с.
- 23.Гаспарян Ю.А. Сім'я на порозі ХХІ століття: Соціологічні проблеми / Ю.А. Гаспарян. – К.: Петрополіс, 2006. – 320 с.
- 24.Гегель.Философия права / Гегель. – М.:Лотос, 1990. – 524 с.
- 25.Гурко Т.А. Теоретичні підходи до вивчення сім'ї / Т.А. Гурко. – К.: РАН, 2010. – 184 с.
- 26.Дунаєва Л.М. Методичні рекомендації до написання дипломних робіт ОКР «магістр» для студентів галузі знань 1301 «Соціальне забезпечення» спеціальності 8.13010201 «Соціальна робота» Інституту інноваційної та післядипломної освіти Одеського національного

- університету імені І.І. Мечникова/ Л.М. Дунаєва, У.В. Варнава, М.І. Брагар, Т.П. Хлівнюк. - Одеса: Вид-во «ВМВ», 2015. – 37 с.
- 27.Данілова О.С. «Соціальна перцепція» ікони – індикатор духовності (експериментальні дослідження) / О.С. Данілова // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. –2007. – №16. – С. 4
- 28.Данілова О.С. Психологічні особливості сприйняття давньоруських ікон (експериментальні дослідження) / О.С. Данілова// Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2003. – № 599.– С. 84 – 86.
- 29.Демидова Н.И. Формирование «образа семьи» у старших дошкольников / Н.И. Демидова. – М.: Тера, 2003. – 268 с.
- 30.Еволюція сім'ї в історії політичних і правових навчань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <https://sibac.info/archive/social/4>
- 31.Завальна Л.Г. Думка сімейна: сім'я в художній літературі / Л.Г. Завальна, Г.І. Поташникова. – К.: Наукова думка, 2008. – 290 с.
- 32.Земська М.О. Сім'я і особистість / М.О. Земська. – К.: Либідь, 2009. – 133с.
- 33.Інститут реабілітації осіб з відхиленнями психофізичними вадами ім.Я.Корчака[Електроннийресурс].Режимдоступу:<http://www.dcp.org.ua/rus/parents/reabcenter/odesa/6121.html>
- 34.Крайг Р. Психология развития / Р. Крайг.– М.: Наука, 2004.– 738 с.
- 35.Кристенсон Л. Христианская семья / Л. Кристенсон. – М.: Алькор, 2008. – 202 с.
- 36.Кули Ч.Человеческая природа и социальный порядок / Ч. Кули. – М.: Идея-пресс, 2004. – 608 с.
- 37.Караванова К.Ж. Психологія: навчальний посібник / Л.Ж. Караванова. – К.: Теза, 2014. – 263 с.
- 38.Клочек Г.І. Знати своїх героїв (І.Багрянний «Тигролови») / Г.І. Клочек // Українська мова і література. – 2004. – № 2. – С. 91 – 108.

- 39.Ковалевський М.М. Нарис походження і розвитку сім'ї та власності / М.М. Ковалевський. – К.: Богдан, 2003. – 238 с.
- 40.Конюшина Р.В. Зарубіжний досвід соціальної роботи: навчальний посібник / Р.В. Конюшина. – К.: ДВГУ, 2004. – 480 с.
- 41.Ланслетт П. Домохозяйство и семья в прошлые времена / П. Ланслетт. – М.: Академия, 2005. – 252 с.
- 42.Мудрак Л.П. Ідейно-художній аналіз роману І.Багряного «Тигролови» / Л.П. Мудрак // Українська мова та література. – 2009. – № 38. – С. 7 – 18.
- 43.Марцинковська Т.Д. Загальна психологія / Т.Д. Марцинковська. – К.: Академ, 2013. – 384 с.
- 44.Мацук М.О. Зміни уявлень про батька у віковому діапазоні від дошкільного віку до молодості / М.О. Мацук. – К.: Софія, 2008. – 202с.
- 45.Мердок Д. Фундаментальні характеристики культури / Д. Мердок // Антологія досліджень культури. – № 6. – 2004. – С. 49 – 56.
- 46.Мещеряков Б.Р. Большой психологический словарь / Б.Р. Мещерякова, В.П. Зинченко. – М.: Прайм, 2009. – 816 с.
47. Мішина Т.М. Сімейна психотерапія і динаміка «образу сім'ї» / Т.М. Мішина. – К.: Генеза, 2003. – 352 с.
- 48.Нечуй-Левицький І.С. Кайдашева сім'я / І.С. Нечуй-Левицький. – К.: Фоліо, 2012. – 237 с.
- 49.Носова Г.А. Язичництво в православ'ї / Г.А. Носова. – К.: Лан, 2005. – 150 с.
- 50.Орлов А.С. Домострой – памятник литературы Древней Руси. Середина XV века / А.С. Орлов. – М.: Глобус, 2005. – 172 с.
- 51.Омельяничук С.В. Шлюб і сім'я в Стародавній Русі IX-XIII століть / С.В. Омельяничук. – К.: Володимир, 2010. – 118 с.
- 52.Приходько І.Ф. Образна система твору «Кайдашева сім'я» / І.Ф. Приходько. – К.: Знання, 2006. – 188 с.

- 53.Проскуріна Т.Д. Сім'я у творах українських письменників / Т.Д. Проскуріна. – К.: Дніпро, 2004. – 236 с.
- 54.Пухова Т.В. Розвиток уявлень про сімейні стосунки у дітей / Т.В. Пухова // Питання психології. – 2006. – №2. – С. 14 – 15.
- 55.Парадигма як предмет методологічної рефлексії [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psis_2013_3_9.
- 56.Пейсті.Я.Н. Біблійні основи сімейного життя / Я.Н. Пейсті // Православ'я. – 2000. – №3. – С. 69 – 72.
- 57.Петровський А.В. Общая психология / А.В. Петровський. – М.: Просвещение, 2004. – 496 с.
- 58.Платон.Полное собрание сочинений / Платон. – М.: Альфа-Книга, 2013. – 911 с.
- 59.Позднякова О.В. Соціальна адаптація як стадія соціалізації особистості / О.В. Позднякова// Соціально-економічні явища і процеси. – 2011. – №5. – С. 362 – 366.
- 60.Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка Робота з дітьми синдром Дауна: навчальний посібник / Т.І.Поніманська - К.: Академвидав, 2010.- 456 с.
- 61.Рибакова Ю.Д. Соціальна перцепція образу сім'ї у дітей-сонця / Ю.Д.Рибакова // Збірка матеріалів XII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції. Секція «психології та соціальної роботи». Підсекції «Соціальна робота», «Соціальні теорії», «Психологія». – Одеса: Одеський національний політехнічний університет – 2018. – С. 119 – 121.
- 62.Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М.: СПб, 2002. – 720 с.
- 63.Рапов О.М. Прийняття християнства / О.М. Рапов. – К.: Наукова думка, 2008. – 414 с.
- 64.Релігія в історії народів світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://religion.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000008/>

- 65.Романець В.А. Історія психології ХХ століття: навчальний посібник для студентів / В.А. Романець, І.П. Манюха. – К.: Либідь, 2003. – 988 с.
- 66.Смирнов С.Д. Психология образа: проблема активности психического отражения. – М.: ВЛАДОС, 2005. – 368 с.
- 67.Угринович Д.М. Психология релігії / Д.М. Угринович. – К.:Консум, 2006. – 352 с.
- 68.Федорова Н.Н. Семья / Н.Н. Федорова. – М.: Сатис, 2014. – 320 с.
- 69.Шкуратов В.О. Нова історична психологія / В.О. Шкуратов. – К.: ЮФУ, 2009. – 208 с.
- 70.Шмелев И.С. Лето Господне / И.С. Шмелев. – М.: ОНИКС, 2013. – 623 с.
- 71.Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер. – М.: СПб, 2002. – 420